

NEKROLÓG

In memoriam Frédéric Barbier (1952–2023)

Ha áttekintjük Frédéric Barbier munkásságát, elfogultság nélkül is állíthatjuk, az egyik legnagyobb könyvtörténész távozott közülünk. Sokszor emlegette mesterét, az Annales utolsó generációjának tagjaival szocializálódott Henri-Jean Martint, akitől megtanulta: források, források, források, aztán összefoglaló, majd – jobbára 70 év felett – jöhet az elmélet. Persze igazi franciák, vagyis amikor forrástanulmányt írtak, az egy németnek, és így egy magyarnak is elméletnek tűnhet. Frédéric Barbier könyvtárosként kezdte a nagybetűs életet. Az elit gimnázium (IV. Henrik), majd az École des Chartres után Valenciennes a szürkébb hétköznapiakat jelentette – még ha a 18. század közepén épített épületben az egykori jezsuita könyvtár és benne a Saint Amand Karoling-kori másolóműhelyének darabjaival dolgozott is –, de megtanította arra, hogy a helyi érték az, amelyre alapozva országosan, vagy Európában gondolkodva érvényeset mondhatunk. Élete végéig részt vett a Franciaországban őrzött ősnymtatványok katalogizálásában, és mindvégig nagyon élvezte ezt a munkát. Amikor egy-egy városi könyvtárban kézbe vette a megőrzött 'incunabulum'-okat, előtte és közben megtanulta a könyvtár történetét, illetve a környék helyismeretében is elmélyült. Könnyen tette, hiszen humán osztályban tanult, heti 12 órában történelmet és 6 óra földrajzot. Kevés franciaországi folyónak nem tudta a mellékfolyóit.

No és a helytörténet. Valenciennes-ben az „észak” kiadástörténete vitte érdeklődését a 19. századba. És persze a nagy szerelem, a vasút is. A Magyar Királyság keskeny nyomtávú vasútvonalairól tőle tanultam a legtöbbet. Szó szerint megszállottja volt a vasútnak, kedvenc olvasmányai voltak a menetrendek, és utazott Pekingbe vasúton is. A 19. század azonban nem csupán e két szempontból érdekelte, leginkább Európa mibenléte foglalkoztatta. Mi az európai szellem, melyek az európai értékek? Mindvégig elkísérték az e körüli gondolatok, és nagy elégtétel volt számára, hogy végül megírta monográfiáját Gabriel de Choiseul görögországi utazásáról, ahogy ráébred arra, hogy a politikai Európa elfeledte az oszmán uralom alatt élő görögöket, saját gyökereit. Igazi francia patrióta volt, de hitte a kulturális Európát. Érdekeltek a többi népek, másfajta gondolkodásmódok. Ezért is alakította ki kapcsolati rendszerét Közép-Európában. Évente egy-két konferenciát szerveztünk, és mindegyik végén azt mondta, hogy rengeteget tanult. Oroszoktól, lengyelektől, csehektől, magyaroktól, románoktól, de gyakran járt Szerbiában és Görögországban is. Ő maga germanista volt, és persze Itália meg Hispánia is a kedvelt helyei voltak. Az angolokat nem szerette, azt hiszem, nem is tisztelte. Nem voltetlen, hogy könyvei előbb jelentek meg kínaiul, vagy éppen brazil-portugálul, mint angolul. Monográfiái száznál is több kiadást értek meg.

Magyarul könyvtörténete, az Európa születéséről írott könyve jelent meg, illetve a modern – Diderot utáni – könyvtörténet immár médiatörténet címmel. Ahogy egyre többet tudott az európai könyvtárakról, érlelődött benne az, hogy ír egy összefoglalót ezekről az ókortól napjainkig. Franciának kell lenni ehhez, egy német vagy magyar szaktudós sohasem vállalkozna rá. Minden monográfiájá-

nak szerves része Közép-Európa. Mestere, az említett Henri-Jean Martin, a máig ünnepelt *A könyv születése* című munkájában annyit tud erről a területről, hogy volt egy Hunyadi Mátyás, annak meg egy könyvtára, Krakkóban és Prágában is volt nyomda. Ezt is úgy említi, ahogy ma is viszonyulnak a nyugati értelmiségi körök hozzánk: „kell egy keleti is”, így meghívják egyet vagy kettőt. Aztán vagy érdeklőket, hogy mit mondanak, vagy nem, de leginkább nem, hiszen ők nem tudhatják... Barbier rácsodálkozott minden könyv- vagy könyvtártörténeti jelenségben arra, hogy ugyanaz mennyire más egy másik kulturális közösségben. Megismerte a sokféleséget, és sokat tett azért, hogy az általa fontosnak tartott ismeretek eljussanak nyugati osztályosainkhoz. Élete végén azért melankolikus volt az eredményt látva. Az azonban határozottan neki köszönhető, hogy sok közép-európai műhely az ő „névjegye” alatt találkozott. Ha ő hívta a cseheket, németeket vagy magyarokat Romániába, elmentünk, és mindig gondolt arra, hogy legyünk mi együtt, mert sokat és értőn tudunk véleményt cserélni egymás közt. Ehhez persze le kell ülni beszélgetni.

Sokat volt Magyarországon is. Konferenciákon, kutatóúton, vagy éppen oktadni. A Szegedi Tudományegyetem és az egri Eszterházy Károly Egyetem díszdoktora, a *Magyar Könyvszemle* tudományos tanácsának, illetve a Nemzetközi Magyarisztantudományi Társaság tiszteletbeli tagja volt, aki megkapta a *Pro Cultura Hungarica* kitüntetését is. Azt hiszem, értette a magyar lelket. Erdélyi útjaink mindig mondta, „ne légy melankolikus” – mondjuk Brassóban, a fekete templomban, látván a román turistákat, akiken látszott, hogy annyi közülük van a szász kulturális emlékekhez, mint a mai araboknak az óegyiptomi kultúrához. Jól el tudják adni.

Németessége nem merült ki Wagner zenéje vagy Nietzsche könyvei imádatában. Nagyon is számom tartotta, hogy anyai ágon vannak német felmenői, lakásában az ő türingiai házukról készült festményt őrzött. „Une jeune allemande s’installe à Paris” – nevezetesen 1909-ben Paula Herminia Anna Susanna Lattermann (1890–1979) festészetet tanulni érkezett Párizsba, ahol 1911-ben feleségül vette Émil Barbier (1878–1923). Ők voltak Frédéric Barbier nagyszülei.

Az 1868-ban alapított École pratique des hautes études, Frédéric Barbier anyaintézménye, ahol a legtöbbet ideig állt alkalmazásban, a munkaértekezleteit mindig vasárnap tartotta a mise idején. Antiklerikális szemléletüknek adtak ezzel hangot – ma is így van/lenne ez, ha a mai ember adna az ilyen jelzésekre (vasárnap már nem szeretnek dolgozni). Barbier az egyház szerepét kezdetben úgy látta, ahogy azt Franciaországban tanították, aztán megismerve más kultúrákat, más népeket, más egyházakat, elfogadta, hogy az egyház nem olyan szerepet játszott mondjuk a görögök életében, mint éppen Párizsban. Nem volt vallásos, de életének utolsó éveiben nagyon foglalkoztatták a végső kérdések. Így fordult saját protestáns gyökereihez is. Utolsó tanulmányai is könyvtár-, illetve könyvtörténetiek, de már olyan kérdésfelvetésekkel, hogy a 16. századi könyvtárak változásaiban beszélhetünk-e például „protestáns szellemű” könyvtárról (nem a benne őrzött könyvek tematikus összetételét értve ez alatt), vagy mit jelent a könyvtár protestáns koncepciója. Utolsó befejezett írása Luther *Tischreden*-kiadásainak ikonográfiai elemzése mély teológiatörténeti háttérrel. Hogyan váltak a profán *Asztali beszélgetések* az Úr szavává – Krisztus az utolsó vacsorán (ahogy Luther asztaltársaságát ábrázolták). Hogy mennyire a lényeges kérdések foglalkoztatták, mutatja, hogy már nem lehetett vele Európa jelenéről beszélgetni, az aktualitásoknál sokkal komolyabb gondolatok foglalkoztatták. Többször beszéltünk Johann Sturmól – „... sapientem atque eloquentem pietatem, finem esse studiorum.”

Frédéric Barbier élete, számtalan műve példázza a Francia Akadémia épületének egy napórája feliratának igazságát: „Horas tuas quia breves, immortalibus operibus vove.”